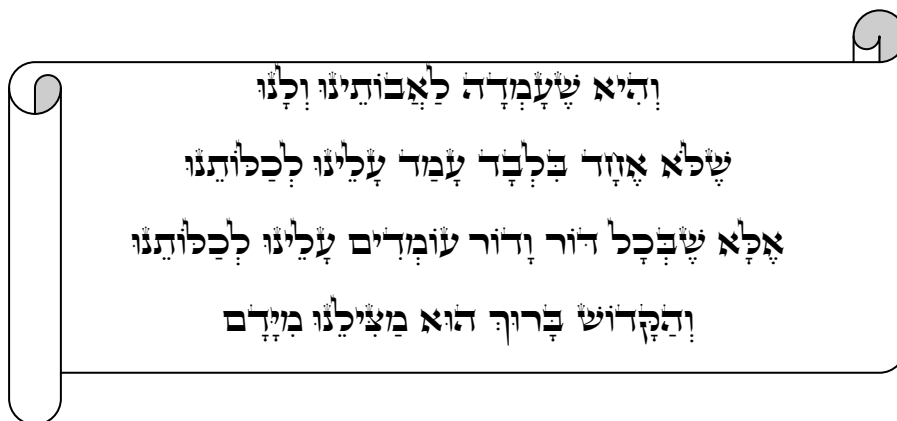

יחידת הוראה-"והיא שעמדה"- מתוך ההגדה של פסח

מבוסס על יחידה שהוכנה ע"י אדלה שקלים- מנחה מחוזית מחוז דרום ויעל נדלר-מדריכה ארצית

עולם השיח: המקורות היהודיים

מטרות: בהלימה להישג 7: קריאת טקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי-נפרד מהמורשת התרבותית היהודית ותוך עמידה על ייחודם הלשוני.

הטקסט המרכזי: "והיא שעמדה"- מתוך ההגדה של פסח.

טקסטים נלווים: ספר שמות פרקים א- י"ב (פרקים הנלמדים בכתה ג')

קטע ההגדה – ברוך שומר הבטחתנו לישראל

לחנים שונים של הקטע (מתוך האתר: "הזמנה לפיוט", יעקב שוואקי ויונתן רזאל...)

הקשרים לימודיים: הכנה לקראת קריאת ההגדה בליל חג הפסח. אני ממליצה להתחיל ללמד את היחידה מיד כשחוזרים מחופשת פורים, הקישור לנס ההצלה מגזרתו של המן הרשע יוצר חיבור עמוק יותר לעובדה שהקב"ה מציל אותנו בכל דוד ממי שרוצה לכולתינו.

דגשים:

* העיסוק בטקסטים הלקחים מההגדה של פסח חשוב ביותר לקידום מטרות חינוכיות- דתיות והן לקידום מטרות בשפה. מאחר והמצווה המרכזית בפסח היא "והגדת לבנך" יש מקום לערוך בכיתה "הכנה לליל הסדר", הכוללת בין היתר גם קריאה והבנה של הכתוב בהגדה. בהיבט השפה, בהגדה של פסח באים לידי ביטוי ארבעת הרבדים המרכזיים של השפה העברית: לשון המקרא (ציטוטים מהתורה), לשון חז"ל (ציטוט דברי חז"ל), לשון ימי הביניים (פיוטים) ולשון ימינו (הוראות למהלך הסדר).

* רצוי להשלים את היחידה הזו ודומות לה במהלך בו המורה מלווה את התלמידים בהכנת "דבר פה-סח"- מעין דבר תורה הקשור לתוכן ההגדה. יש בכך משום קידום מטרות בשפה הדבורה בהלימה להישג מס' 1 (ציון-דרך : הצגת רעיונות בשיחה, בדיון בהרצאה תוך התאמת תוכן הדברים וצורתם לנושא, לנמען ולנסיבות...) וכן הזדמנות לגרום לתלמידים למעורבות רבה יותר במהלך קריאת ההגדה בליל הסדר.

מטרות בתחום התוכן:

- זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה.
- חשיבות ההכרות עם ההיסטוריה של עם ישראל, משמעות האמונה בקב"ה.

מטרות בתחום השפה:

קריאה :

- קריאה שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה.
- הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית.
- זיהוי רכיבי מבנה בולטים בטקסט והבנת תפקידם.

לשון:

- הבנת המושג "שורש" ותפקידו מבחינת משמעות המילים הנגזרות ממנו.
- זיהוי תופעות ייחודיות בלשון.
- הכרת תפקידיהן של מילות הקישור (אלא) ודרכי השימוש בהן למטרות הבנה והפקה של טקסטים.

מבנה היחידה:

המהלכים הדידקטיים המוצעים להלן הם מודולאריים. על המורה לשיקול האם לערוך את הפעילות בקריאה קולית לפני הפעילויות להבנת הטקסט או לאחר מכן. עליה לשיקול מתי כדי לעסוק במילה הראשונה "והיא"- האם להתחיל את המפגש עם הקטע במילה הראשונה או להשאיר את זה "כחידה" הנלמדת לאחר שנבנית הבנה עמוקה יותר. מומלץ לקשר בין הוראת הקטע "והיא שעמדה" לבין סיפורי הצלה של משפחות התלמידים בדורות האחרונים- שואה, מלחמות, עליה מארצות ערב, גירוש ספרד, עליה כדי למנוע נישואי תערובת ועוד. קישור זה יוצר חיבור רגשי ומעמיק את ההבנה. את כתיבת סיפורי ההצלה אפשר לעשות לפני הוראת היחידה או בסיומה עפ"י שיקול דעתה של המורה ובהתאם להרכב הכיתה.

* יש לשיקול באיזו שכבת גיל ללמד את יחידת ההוראה בהתחשב ברקע של אוכלוסיית התלמידים.

שיעור ראשון:

* **פעילות מקדימה**- רצוי לבקש מהילדים להביא הגדות מהבית ולערוך תערוכת הגדות בכיתה. חשוב לתת ביטוי בסביבה הלימודית לתוכן הנלמד.

פתיחה חווייתית: שירה משותפת תוך השמעת שני לחנים (לפחות) לקטע "והיא שעמדה" מההגדה.

לחן מסורתי-אתר זמרשת ולחן נוסף: [הזמנה לפיוט](#)

לחן מסורתי בהשמעת יצחק מאיר

לחן: יונתן רזאל, יעקב שוואקי- [אתר יוטיוב](#)

לאחר השמעת הלחנים השונים בכיתה ניתן לשאול את התלמידים: מה הרגשתם כששמעתם את הלחנים השונים? מה ההבדל ביניהם? איזה רגשות מעורר כל אחד מן הלחנים?

שיחה - היכן ניתן למצוא את הטקסט? לחפש את הטקסט בהגדות שבכיתה.

- כיצד קוראים אותו בבית? (קריאה? שירה?)

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבדתו, שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם, כה אומר יי אלהי ישראל: בעבר הנקר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנקר ואולף אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתו לו את יצחק, ואתו ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתו לעשו את הר שעיר לרשת אתו, ויעקב ובניו ירדו מצרים.

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר: ויאמר לאברהם, גדע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ויעבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברקש גדול.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

- קריאת הטקסט מתוך ההגדה ע"י המורה, לאחר מכן אפשר לבצע קריאת הד- כולם קוראים יחד כהד לקריאת המורה או תרגול בזוגות של קריאה קולית (העברת משוב ע"י עמיתים).
- חשובה מאד הקראת הטקסט בתוך ההקשר, זה מסייע בהבנתו ולא קריאתו כטקסט מנותק העומד בפני עצמו.
- התייחסות למילה הראשונה: "והיא".

משימה יחידנית : כתוב לפחות פירוש אחד למילה הראשונה המופיעה בקטע.

- מי זאת היא (אזכור) למי הכוונה ? התלמידים מעלים השערות.
- ניתן לתת רמז :
- מה משמעות "וי' החיבור" ?
- מה משמעות "היא" בלשון נקבה?
- **בכיתות גבוהות** : ניתן להציע לתלמידים להסתכל הפירושים באגדות שברשותם ולנסות לראות למי הכוונה במילה 'היא'.
- חשיפה למס' פירושים :
- א. 'היא' זו ההבטחה שהבטיח הקב"ה לישראל בברית בין הבתרים שיצאו ממצרים לאחר ארבע מאות שנה. הבטחה זו נזכרה בקטע הקודם "ברוך שומר הבטחתו לישראל...".
- ב. מה שעמד לאבותינו הוא המשך הפיוט – "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם".
- ג. התייחסות למילה "והיא" כנוטריקון. הפניית התלמידים לעיון בפיוט "אחד מי יודע" והשלמה ע"פ האותיות :
  - ו'- ששה סדרי משנה.
  - ה'- חמישה חומשי תורה
  - י'- עשרת הדברות
  - א'-ה' אחד.

בכיתות גבוהות ניתן לתת לתלמידים לעיין בדברי הפרשנים המצורפים בסוף היחידה.

מי ביקש לכלותינו?

נתחיל את התשובה בקטע ההמשך מן ההגדה :

צָא וּלְמַד מָה בִּקֵּשׁ לָבוֹן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְעֵקֶב אָבִינוּ. שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל הַזְּכָרִים וְלָבוֹן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, שְׁנַאֲמָר : אֲרָמִי אֲבָד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגְרַם שָׁם בְּמַתִּי מַעֵט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל, עֲצוּם וְרַב. איזה אנשים/ עמים נוספים רצו לכלותינו? המורה תערוך רשימה על הלוח. ניתן לתת לתלמידים לעשות זאת בעצמם בדף העבודה המצורף בסוף היחידה.

האם אתם מסכימים עם הטענה ש : "בְּכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ"?

דיון מסכם :

התייחסות לעובדה שלתופעה אחת יש פירושים שונים. היכן אנו מכירים את השיח הזה? פירושי חז"ל לתורה וכו'. (דגש על כך שאין "נכון, לא נכון").

משימה לתלמידים לשיעורי בית :

סימון המילים עם השורש ע.מ.ד. (שעמדה, עמד, עומדים).
מה פירוש המילים?

שיעור שני :

שימוש במילון : איזו מילה נחפש?

- התייחסות לפירושים השונים של המילה במילון : אלו מבין הפירושים מתאים להקשר שלנו?
- התייחסות לצירופים עם המילה "עמד".

שיבוץ צירופי המילים בתוך משפטים נתונים :
המורה _____ שנסיים את המשימה לפני שנצא להפסקה.
רותי _____ ולא ישבה בתפילת נעילה.
בנס בגבעון השמש _____ .
חנן _____ ולא העתיק מחברו גם כשהמורה יצא מהכיתה בזמן הבחינה.
דני הבטיח לא לספר לאמא מה קרה והוא אכן _____ .
המוכר _____ ולא הסכים לעשות לי הנחה.
משימה לתלמידים מתקדמים : העשרת הביטויים עם המילה "עמד" (עמד בבחינה, עמד בדיבורו, עמד בניסיון, עמד מלכת, עמד על המקח, עמד על דעתו...)

פירוש בהקשר שלנו:

"שעמדה", "עמד עלינו לכלותינו", "עומדים עלינו"
אבחנה בין משמעות חיובית (שעמדה) לבין משמעות שלילית (עמד עלינו)
פירוש "לכלותינו"-שימוש במילון/משפחת המילים.
(בכיתות טובות אפשר להזכיר את שם בנו של אלימלך ונעמי- כליון)

המורה כותבת את כל הקטע על הלוח ומבקשת מהתלמידים לזהות מילים המסתיימות ב"נו"
דיון בתופעה של כינויים חבריים (לאבותינו, לכלותינו, מצילנו).
לתת לתלמידים לפרק את הכינוי החבור בשתי מילים.

דיון: על מי מדובר בקטע? מה המשמעות? (הבעיות המשותפות לכל עם ישראל לאורך הדורות).
התייחסות למבנה הקטע:

אפשרות א'- התאמה בין הכותרת לבין החלק המתאים בטקסט/שימוש בצבעים:

הבטחת ה' לעם שראל

תיאור האויבים

תשועת ה'

והיא שעמדה לאבותינו ולנו

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו

אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו

והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

משימת התאמה/או חלוקת הקטע לחלקים השונים.

אפשרות ב'- חלוקת הכתה לקבוצות שירה כשכל קבוצה עונה לחברתה

קבוצה א' - קבוצת ההבטחה

קבוצה ב' - תיאור האויבים.

קבוצה ג' - תשועת הקב"ה - אפשר שאת החלק הזה ישירו כולם יחד כדי לחזק את מימד האמונה בה' ובתשועתו.

בחלק המתאר את האויבים- התייחסות למילת הקישור "אלא".

- מה הקשר בין הכתוב לפני המילה "אלא" לבין הכתוב אחריה?
התייחסות ל"אלא" כמילת ניגוד.

בחירה : דיון או עבודה בקבוצות

- מילוי טבלה : (שם החג, שם האויב.....,) למשל : חנוכה-אנטיוכוס, פורים-המן, פסח-פרעה, יום השואה.....)
- מדוע צריך לעסוק/ללמוד היום מה קרה בעבר ?
- האם לדעתכם קטע זה משמעותי גם לגבי הדור שלנו?
- מה עלינו לעשות בימינו כדי להביא לתשועה? משמעות קיום מצוות, תפילה

הצגת שאלה : כיום יש הטוענים שיש לנו מספיק בעיות עם האויבים של ימינו ולא צריך לחזור כל פעם על מה שהיה בעבר. מה דעתך? (בהתחשב בידע קודם אודות הבעת דעה)
לבקש מכל תלמיד לכתוב שתובה המתחילה במילים : לפי דעתי..... מפני ש/מאחר ש....
זו הזדמנות מצוינת לעבוד בכיתה על הבעת דעה מנומקת.

שיעורי בית : כל תלמיד צריך לשאול את הוריו על נס הצלה מעם אחר שאירע במשפחתם ולכתוב פרטים על אותו הנס- מתי זה קרה? מה קרה? מי ניצל? ממי? וכו'

שיעור שלישי:

כתיבת סיפור הצלה משפחתי

לתת לתלמידים להפוך את המידע לסיפור אישי בהנחיה של המורה, המורה תבדוק ותתקן את התוצרים ואז כל תלמיד יקבל את הדף הבא שבו הוא יכתוב את הסיפור בצורה מיטבית. את הדפים בהם הסיפורים המיטביים ניתן לאגד בחוברת או לתלות על קיר בכיתה.

"והיא שעמדה לאבותינו
שלא אחד בלבד עמד עלינו לכולתינו
והקב"ה מצילנו מידם"

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. פירש אחי ר' בנימין, הבטחת הגאולה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בין הבתרים כשהראה לו השעבוד וגליות היא אותה ההבטחה שעמדה לאבותינו במצרים ובבל ובמדי וביון והיא העומדת לנו באדום, שאז הראה לו כל הגליות.. וכשם שהראה לו השעבוד, כן הראה לו הגאולה: שלא אחד בלבד עמד עלינו. כלומר לא המצרים בלבד עמדו להרע לנו, אלא בכל דור ודור עומדים עלינו להרע לנו ולכלותינו בכוח אותה הגזירה של גליות שנגזרו בין הגזרים, והקב"ה מצילנו תמיד מידם כאשר הבטחנו:

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה ד"ה ברוך שומר

והיא שעמדה לאבותינו ולנו כלומר אותה הבטחה של בין הבתרים עמדה לאבותינו ולנו ויצאו הם ממצרים וכאלו יצאו אנחנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם כדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידם.

ספר תפארת שלמה על מועדים - רמזי פסח

"העושה גדולות עד אין חקר נסים ונפלאות עד אין מספר" (איוב ט, יא). דהנה אמנם גדול כח הנס של יציאת מצרים שלא על העת ההוא לבד היה הנס של יציאת מצרים, כי אם מהנס ההוא הנה גם כן בכל דור ודור מתנוסס ממנו בזמן ההוא, נסים הרבה לישראל, כמו שאמרו (ראש השנה יא, א) "בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל". וזהו (תהלים ס, ו) "נתת לייראך נס להתנוסס" והוא שכתוב (שם קיא, ד) "זכר עשה לנפלאותיו", לשון השפעה להצמיח מהם עוד נפלאות הרבה. וזהו שנאמר והיא שעמדה לאבותינו ולנו. רוצה לומר, כנס של יציאת מצרים עומד גם לנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם בימים ההם בזמן הזה על ידי הנס של יציאת מצרים. וזה שכתוב (שמות יג, י) "ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה", להשפיע במועדה מהימים האלו, לימימה בכל שנה ושנה... כי מהנס הזה נעשה ממנו ג"כ אח"כ ניסים ונפלאות אין מספר כנ"ל:

שערי שמחה-

עצם העובדה שבכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו היא שעמדה לאבותינו ושמרה עליהם שלא ישכחו את יהדותם ולא יתבוללו בין העמים.

*לפי פירוש זה האם המילה "והיא" מתייחסת אל הנאמר לפניה או אל מה שנאמר לאחריה?

הרב עדין שטינזלץ.

והיא שעמדה... והיא הברית וההבטחה הזו של ה' שעמדה ותמכה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, כפרעה בשעתו.

אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו אויבים השונים לכלותינו, והקדוש ברוך הוא שומר את הברית וההבטחה ומצילנו מידם.

מתוך: "והגדת לבנך" - רעיונות מההגדה של פסח, ליקט וערך הרב אילן אלסטר:

יש מפרשים מילים אלו "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", שהכוונה להבטחה של ה' להוציא את עם ישראל ממצרים, וכן ההבטחה לדורות "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם" היא שעמדה לאבותינו ולנו.

יש הסבר נוסף בכוון זה: והיא נוטריקון: ו= ששה סדרי משנה. ה= חמשה חומשי תורה. י = עשרת הדברות, א= ה' אחד. ורוצה לומר: התורה – קיום המצוות ולימוד התורה, והאמונה בה' הם שעמדו לאבותינו בכל הדורות ובכל הצרות.

וכן כתוב בשמות רבה (מ"ז, א) שאמר הקב"ה למשה על התורה שבע"פ: "איני מבקש ליתנה להם בכתב [=את התורה שבע"פ] מפני שגלוי לפני שאומות העולם עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם ויהיו בזויים באומות, אלא המקרא אני נותן להם בכתב, והמשנה והתלמוד וההגדה אני נותן להם על פה שאם יבואו אומות העולם וישתעבדו בהם יהיו מובדלים מהם."

לשון אחר: אפשר לקחת מהיהודי את ביתו את רכושו, אפילו את התפילין שלו והטלית שלו. אפשר לשרוף ספרי תורה אך אי אפשר לקחת את פנימיותו של יהודי "וחיי עולם נטע בתוכנו" וכן אומר הטור אורח חיים סי' קל"ט זו תורה שבע"פ, והתורה הנצחית הזאת היא שעמדה לאבותינו ולנו בכל הדורות.

יש הסבר נוסף: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", הכוס הזאת שאנחנו מחזיקים בשעת אמירה זו היא שעמדה ועזרה לנו להחזיק מעמד במשך כל שנות גלותנו. וכוונת הדברים: כוס היין היא שהפרידה בינינו ובין אומות העולם אשר בתוכם דר עם ישראל בגלות. חכמים אסרו לנו לשתות מיינם כדי שלא יהיה לנו חיבור עימהם, ולא נטמע חלילה בין הגויים. ועוד אפשר לומר: על היין נאמר "ויין ישמח לבב אנוש", כוס היין מסמל את הייחוד של עם ישראל אשר מקדש על כוס יין בכל שבת ומועד, ונותן משמעות מיוחדת לחגים ולעבודת ה' בכלל. עם ישראל ידע ויודע לשמוח למרות הקשיים עימהם התמודד בכל מצבי החיים בגלות הארוכה, וגם בזמן הזה בארץ ישראל ובמדינת ישראל בימים קשים אלו.

בס"ד

"והיא שעמדה" – פיוט מתוך הגדת פסח

דף עבודה

הכינה: רחל שר

1. שערו – למי הכוונה במילה הפותחת את הפיוט: "והיא"?
לפניכם מספר רמזים – כתבו השערה לכל רמז.

(א) הרמז: ווי' החיבור. ההשערה: _____:

(ב) הרמוז : אקרוסטיכון ו' = _____ = ה' _____ = י' _____ = א' _____
ההשערה : _____

2. בקטע - 3 חלקים. לפניכם כותרות המתאימות לכל חלק, מתחו קו בין כותרת לחלק המתאים.

תשועת ה'	והיא שעמדה לאבותינו ולנו
הבטחת ה' לעם ישראל	שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו
תיאור האויבים	והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

3. (א) מהו הפועל החוזר המופיע בפיוט ? _____

(ב) העתיקו אותו בצורותיו השונות : _____

(ג) מהו השורש של הפועל ? _____

4. לדף העבודה מצורף צילום של הערך " עמד " מתוך מילון "אבן שושן".

העתיקו את הפירוש המתאים לענייננו _____

5. בפיוט מופיעה מילת ניגוד .

(א) מהי ? _____

(ב) לצורך מה השתמש המחבר במילה זו ?

כדי להנגיד בין _____

6. (א) מה פירוש המילה "לכלותנו" בהקשר של הפיוט ?

_____

(ב) מהו השורש של המילה "לכלותנו"? _____

(ג) סמנו ופרשו את המילה שאינה שייכת לשורש זה בכל אחד מהצמדים הבאים .

_____ קָלָה – קָלָה

_____ קָלוּת – קָלוּת

_____ מְכַלִּים – מִיכְלִים

7. השוו בין הרוצים לכלותנו בדורות השונים.

יום השואה	חג הפורים	חג החנוכה	חג הפסח	המושגים תבחינים (קריטריונים)
				מי רצה לכלותנו?
				כיצד רצה לכלותנו?
				מה הייתה התוצאה?

8. מה דומה ומה שונה בין הדורות השונים?

9. מה המסקנה?